

БОЙДУСТАН ХАЙЫРЛАЛ МАНАВАЙН...

Бойдустан курлавырлары камыг аягылаары улус ажал-агылдың хождоонон планнары амдырага ботландырына болгаш чоңун чагай чоруун улам көдөрүөтө улут ужу-дүзүмү. Бойдустан кадыкшылынын болгаш чогадыкчы күштеринин үнөрү дээр. Совет кижилер оор байлактарын камгаларычче, улам өстүрүп, көйдөдөрүнчө сагыш салып турар болгаш ону камыг аягылаарынын даштиг хемчеглерин ап чорудуу турар.

Республикада суг камгалал зонасынын болгаш сугтагы шөлдөри суг-биле хандыраарынын айтыры чиди-биле тургустуу турар. Райондардан көп турар мезгелдерден болгаш хынадалардан илереп турар Аягыт, Чыргак, Шени, Шыраа-Булак болгаш өскө-дөө улут өвөс хемчеглеринде суг камгалал зоналарда ыш кезил-

дөө уламчылар турар. Ол чорук, специалисттерин сапал турары-биле алырга, ук хемчеглерин сугуну хемчеглерин денелени жуудалдып, харын-даа сымгалып турар, ычтангаш барыын районнарда тарылга шөлдөриде сугуну чедирештөөнүн кол чыдаганында. Идиди турбүжө ыш тарылгазы ыажын кескен артынын өрүндө өвөс, алаактарга, трактор-биле аңдарарына эпиг черлерде чөрүп, суген кезер шөлдери улам кызырып турар. Суг камгалалынын зонасында ыш кезилдеги саксадыры-биле арга-арык камгалалын күштедирер болгаш районнарда ыш аягылаарынын чөлдөрүн, көдө Советтерини, удуруткучуларын, бот-харысгалдыгы улагаттыра чогутур. ыш тарылгазынын планнага

суг камгалалынын зонасында кестинген арга-арыктын шөлдү катан тургустуунарын хуусаам көрдүнгө болурун чедип алыр. Сугтагы черлерин суг-биле хандыраары акижидер сорууга-биле төдөлөдөгү шинчилел аягылаарын чорутканын, барыын, муруну районнарынын бичи хемчеглерин баштарына кызыл хөмбөктерин кызыл чогутур. Ол хемчеглерин чогуумалын Каа-Хем районда «Коммунизм орук» колхозун дуржууга-биле бадтык турар. Бо колхоз тараа шөлдөри камгалал ыш олурутканын чорудуу турар.

Хоруунун чазе, сугуну саксадыраары улау адыганын хемчеглерин комплекстери эвезинден чөдөмө чөк болуп турар. ыштаргы та-

раа шөлдөри камгалал ыш олурутканын республикада кончуг кошкак. Шөлдө камгалал ыш олурутканын барыын районнарда дарый чорудары негетинин турар. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарын колхоз, совхозтарынын сугтарына бугаларынын уунага ыш олурутканын дилдөдөрүн кызырып чугула. Ону хаттан урелин, курган турар ховуларга база чорударын организаатар өй келген.

Өвөлү чылдарда чамдык районнарда хоорай, суурларын логанчылар ажал кончуг кошкак. Тарытынган ыштардан терек колдип турары таарымча чөк, ол дүргөн урелин, иррир ыш. Специалисттерин сүмөин барылаалдып, хадип, шива, ча-

дак үнүш, балыктын теректи суурларга тарыла эки. Мугур-Аксей, Тарли суурларга культура болгаш дымтанылга парым кызыл чогутур.

Чонун кадыкшылына, хууда амдыраарына сак ажалы улут ужу-дүзүмү. 1975 чылдан агелеп чурттакчы чоңун хуузуна ажал-агылдың, колхоз, совхозтарга ол ажалды негеттерин болуу аргаалары: сак культурааларын тарып, өстүрүлүшүлүгү чечиря-биле мөөнөттерин. Республиканын ыш олурутканын белек кылдыр өстүрүп аан ишторанын — 10 муң, чыжыраанын — 9, чодураанын — 3, малинанын — 1,5, ретканын — 1 муң хирени чылдык-на сактып турар. Ол үнүштер Тыванын

агаар-бойдузунга тааржыр болгаш эки дүжүттү берип турар.

Бойдустан камгалалынын дүрүмүнүн сагыр сорууга-биле браконьерлерге улут ажалды күштедирип, хой-шынтин инспекторлар саын көздөткөш, эки ажаллаарынын демделген, деткири чугула.

Организаатыг өвөс аян чоруктары кызылааралар, аян хорутурун үзө келген. Оон киржикчилери арга-арыга чораш өртө улут болгаш анын-тыны чурумнарын сагылаандан арга-арыг өртөдөр, ан-менин кайы хамаан чок өлтүр чоруктар бар бооп турар.

Өвөлү он чыл иштинде республикада адыр-тыны ажал-агыл эргелди, аңчылар, балыкчылар база

бойду камгалалынын иштинде үнөлдү ан-менин аңкы, өстүрө айтырыгы чогутур сагыш салбайн турар. Барыыннын хижы болгаш өскө-дөө ажал-агылдың аягылаары Тажу районуна, Танды-Улаанын сымнарына негеттер айтырыгы өөрөтөп көөрү чугула.

Тажу районун куусеччи комитетинин даргазы эш А. Д. Колетин Улау-Хем улууга балыктаарын 2-3 чылда уадыр, тыныш ажал-агылларга ажал-агылмай турар хөлдөр бижылаар болгаш ол районга ажалды дилги, тоолай өстүрө дутайында сахалын өөрөтөп көөр, деткир болза эки.

СЭКП Т-ын Чигине секретары Т. И. Брежнев Улау Октабрынын 50 чылдыгы турсааткан байыр-

дыг хуралга «Бойдустан бүтү материалдык байлактын, кадыкшылдың, өөрүшкүнүн, чурттагылаа соруктуг секилдиги үндөсүн болуу улут үнөсүн чидирбей. Бойдустан курлавырын камыг аягылаар, чер, суг, арга-арыг дутайында сугтин камыгынын—ол бичи коммунисттер херавис. Бис бойдустан келер үнөк кижилеринге улам камнап, чагайлаштып арттыраар ужурауг бис»— деп чугулаан.

Бойдустан камгалалынын хемчеглерин амдыраалар ботландыраарын чедип алырга хой-шынтин киржигеи база кончуг чугула. Бойдустан камгалалы совет кижы буртуун адыктыг хуузагаи.

Н. НОНГАР,
Тыва АССР-ин Дээин Советинин бойдустан камгалалынын талазы-биле доктормал комиссиянын даргазы.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Республиканын хөгжүм шив театрына эдаа хамарышкан микрорайонун чурттакчыларынын Ала-чуртуугу Улау дээринин бөлүк киржикчилери-биле ужурашылганы болган. ЧУРУКТА: РФ-ин алаары артизи К. Хургулек биле Тыва АССР-ин алаары артизи Е. Кенденбалайгы ужурашылганын киржикчилеринге айган берип турары.

Апрельде-ле чайгызын берген

Частын чымын каягызында да-даа магалыг апарган. Москвада хунуң-не аажок чылып турар. Агаар шивилекчилерини хайгаараларына чус чыл дургузунда ыштаргы турбаан: апрельде-ле чайгызын берген.

Эрткен чус чылдан бээр-ле тулган чымын турарынын чижек хемчеглерин ам сес аажок градус улгалды берген. Амалга чедир бо үеде «тулган» чымын турары 1888 чылдын апрель 8-те—15,6 градус болган 1899 чылдын апрель 9-та—16,6 градус кылдыр салтантын турган. Ам чымын беренин термометрлерин көргүзөрү хөлөгө берип, 25 градус кылдыр бедип берген! Дүште,

КРОСС МАРГЫЛДААЗЫ

«Правда» солунун шапталы дээр чыл бүрүде чачыл баураар артып турар Бүгү-өзүлөдүн чик атлетикага кросс маргылдаазынын түнөлдө ошонары Грузия ССР-ин папысылаан — Тбилисине апрельдин 20-де болур. Аңаа бүтү эвезелешкен республикаларын, Москва, Ленинград хоорайларын, автономнуг республикаларын, областарын, национал округтарын болгаш оон-даа өскө черлерин инициатива-биле 3 муң аажыг спортчулары киржир.

Бистин республикага «Правда» солунун шапталы дээр кросс маргылдаазы апрельдин 13-те Кызылга болуп өрткөн. Аңаа Хову-Аксыйдан, Танды, Би-Хем, Улау-Хем районнардан болгаш Кызылдан инициатива-биле 160 кижы киришкен. Просту тургаларын 1 километрге маргылдаазы-биле ажалган. Маңаа эң-не эки үнөк политтехникумуну сургуулу Паташа Ильинко көргүсөк. Ол айткан хемчөгүдө 3 минутта 44 секундта өрткөн. Кызыл хоорайнын № 4 профессионал-техниктиг училищезинин төлөзүн Галина Сафронова ийги, № 14 ортумак школанын өөрөкчизи Лена Оникенко — үшкү черлерин эвезелген.

Уругларын болгаш хераажан спортчуларын 2 километрге чарыкыга эң-не эки түнөлдө политтехникумуну сургуулу Гатяна Бушманова биле Кызылдын шивилдег команданын спортчузу Людмила Кузнецова олар көргүсөк. Олар ийи аңгы этапка халааш, айткан хемчөгүдө каймазы-даа 6 минутта 45 секундта өрткөн.

Элөөд оолдарын болгаш оолдарын 3000 метрге кронууга Кызылда башкы инстантудун студентин Алексей Грешнилов шылаараан. Оон көргүсөк үзө 10 минутта 5 секунда. Хову-Аксыйн спортчулары Борис Кузнецов биле Сергей Артемов ийги үшкү шапталдык черлерин алганнар.

Просту көрүп келген улустун сонуургалын ар улустун 5 километрге чарыкы хаара туткан. Спортчулар стартче үнөш 15 минутта 23 секунда бооп турда Кызылдын шивилдег команданын спортчузу Николай Санников фиништик.

ШАЛЫПЧЫ АЙ

Ала-чуртуугу Улау дайынына совет улустун Тимлегезинин 30 чыл болган оюнун байырлалына төлөптүг ужурашылгы-биле шериг-патриоттуг, политиктиг болгаш уран чечен номнарын тардырышчы Бүгү-өзүлө шалыпчы айың чарлаан. Аңаа идеялык киржири-биле ВЛКСМ Тыва обному болгаш республикага баштаар чери апрель 15-тен май 15-не чедир шалыпчы айны бистин республикага чарлаан.

В. ЧАДМБА.
ЧУРУТТАРДА: хераажан спортчуларын 2000 метрге тилекчилик Л. Кузнецова (эстүмө), 5 километрге ар улустун тилекчи болган Н. Санников. Авторнуг фотолары.

ХЕВИС КЫРЫНГА

«Урожай» эки тура спорт шивилезинин хостуг хурешке команда болгаш хууда бирги чери дээр республика маргылдаазы өрткөн дымганын хүнөрдө Кызылга болуп өрткөн. Ийи хүнү үргүчүлөз спортчу демиселдин түнөлдө Кызылдын көдө ажал-агыл техникумуну сургуулары команда талазы-биле бирги черип алган. «Урожай» эки тура спорт шивилезинин шивилер клубу, бирги черинин диплом, турсааладык ымындил-биле шапталган. Улау-Хем районун шивилдег команданын мегелери ийи-ти, Чөөн-Хемчик районун спортчулары — үшкү черлерин эвезелген.

Дениз айы-биле дараазында мегелер «Урожай» эки тура спорт шивилезинин 1975 чылда чемпиону деп хундуугу атка төлөптүг болганнар: Сергей Даж (көдө ажал-агыл техникуму), Владимир Кузнецов, Николай Могуш (ийлөө Улау-Хем), Валерий Самбуу (Танды), Долаан Доржукай (Чөөн-Хемчик), Николай Кускевич (Би-Хем), Владимир Белек, Найдан-оол Доспан (ийлөө Улау-Хем). (Бистин норр.)

(Эгези № 81, 84 «Шында»).
Полов хөйлөсүн келип алган, болуучу бөгүн чаа кылып алган погоннарын магал кайлаш турган. Оон бүгү хевин шупту тааржыр, өктөрин өктөргө аяган, оң талды карманынын үстүндө бөлөгө алынганынын демээ үш чинге өс дааран каан. Шында бистин дымк хөйүндө балыгланган-даа болза, бо дараашкынын ап чорур кижилер эвези, а Поповтун бар. Талты-ла ол дараашкынын алаана Кызыл сымлас өрөин чайынап чорур. Бир адырында баалын хоорууган агаар берген, ыччала-даа өрөин кызыл шивиле-биле көвөлдөш, алдын кончуг эррип каан. Шындакы ары-сиктиг кижы, оон шериг алаанына суялуучу дооран-на билдине бөө, чүгө дужаалы айры биче — «Фрейтор». Бир өвөс ол сержант турган болза оон чаргылынын алаана турган уууска бергээ-ле болур турган. «Поповтун чаны оожум, ол херезине чөрүү болгаш буржугангы кижы. Эң ылаңгы зап-саа чүвөлөргө суг.

— Сен дээрге, акызы, ам генерал ышкын апарган-ыр сен — дээр, Желтых каттырган. — Билин тур сен бөө? Менээ база ылым погончугаштардан кылды берем. А? Оон башка бо чүвөлөр дээрге аргажог багай-дыр, Дайын өвөлүндө төлөп бөө мен. Сени Колымандан аалчы кылдыр чалап эккээр мен.

— Чүгө Колыма? Якутия! — деп, Попов арай хомулаанын эдил каан.

— Якутиядан-даа болгай-ла. Силериниң ила шах топ, а бистин Кубаныда кат-чымис, дымк, арыб дээрге эдилерк. Алы-чөмөгү стодуу салдыган-ка белектер бис, савоарыны одай каалай бис. Шында арга-га турар алаар. Оон өскө чүвөлөр база. Мээн Дарья Емельянованын аалчыларга мыва кончуг! Бүгү чурталгазынын шивиле-даа үлөзүн ол турруксазы келир. Чамы мидим. — Бир шивил топ кылган, Югез чанынга кукуруза чип, оңаа улугуларгыны сактып чугулашкы бис. Ош шивил, Дарькага чагаа бижир-дир адырам—деп, Желтых херестер

Пулөттү чок кылып каарына: «Транскриптину ирадыр сымлар»—дээр. Биз аразында неметтерин кадаг шерин бистин адыгыларындык хөрдөндө сериал алып чедө берген боор. Бинар ол шаа сарыаатарына даа кааптар сен. Оон ийди талкылар база келир. Оларын буудалаазынын чере чү дээр боор! Прошкы метр бир катан мива деп чугулаан кижы: «Сей дээрге мээн артиллерияны коммандыкы сен. Чалаг шеринге кадык-даа салаашкын турбас өвөсө, билин ала. Мен мында дээр мен: «Бир өвөс мен команданын кижы болуу-муза чүгө генерал өвөс мен!» — А сен генералдык орунуга шыдаар сен бе мычар?»—деп, ол айттыган. «Чайлы-ла. Ченсектиг командир болуп турган кижы генералдык орунуга анаа-ла мен. Командылаар чүрө-ле бар болза!»—деп, Желтых буудууга дөргө аракка өш тынып чыккан биле чагаазын бөрүгүн иштинче чадыра сун алган.

Маңаа биске экин кончуг. Дуурээзинин дүн эртин чоруй барган, коргушуну чоруту чиде берген. Шупту чүвө ажырбайн эрте берген иш-кап.

Бистин кичээгейнис сула салдына берген талты-ла шах ол дүштө дыйындык талазымын коозлаан коргучтү дааш үнгөн. Бо чогум чү болган деп чүвени мен а-даа билбөө мен, чүгө шивил алаанда Лукьяновтун сырбаш кымын чыкканын эскерип каан мен. Командирин бичи ка-

АГААР

Болгаш чоогуна частымын бурууздан мага-бот мстан аарып келген. Бүгү мөчүн беле коргун манай чидар сен: ам-на болганын бо! бо-бо... бо-ла өвөс мываан! Чок... бо-ду! Бинар өзү улут кадык, черже жөп дүжү-ле турар. Чер-биле дээр түтүч берген, долгандыр хамык чүвө жөжүп калган. Хенертен бир кымында алы дымгалган.

— Попов! Харалын кири! — Ол Желтых болган. Бир-ле кижы мээн буудууну зарты таварып каапкан, онугуун бир ужунда барган. Мен карап көрүп келген мен—буура-ла турар чере ыш аразында Поповтун күдүгүн алган оорган шала-була көзүндө. Мээн чанында чер кырында Ленка шивиле чыккан. Желтых алгырын, кончутунган турган, мываала-даа частымын-кинар болгаш сымлаан дааштар оон дымгалдырайн барган. База бир кызыл дээр соонда чык-ла дээр! Бисче доорух база катан уруду берген. Желтых барып ушкан. Дооун өртүр бир-ле кижы база катан мен ажалдыр союп эртин чыккан. Ол—Попов болган! Шындакы куржамаан хөйлөсүн шивиле хараала туруп алган. Ол-ла миваала онугуун өскө талазымын база бир частымын болган. Дарькагыт болгаш калабак шивилер арыче хөме шалакан. Мен мойнунга чедир доорух-биле хөмдөч берген бир-ле кижиниң кырыче барып ушкаш кызыл туутунар дээр мываалык чидар мен... (Уланчылгы).

Бөгүн «Тувинская» ПРАВДАДА

- «Эш мастер». Мурнуку жулга станциянын экономика кылдынын эргелечти Ю. Г. Полухтың тайылбыры.
- Т. Терилегенин 30 чымын-га. С. Семьяниниң корреспондентизы.
- Бистин чурттан, даштыкыдан болгаш спортту информациялар.

Телевидение

- АПРЕЛЬ 16-ДА МОСКВАДАН
- 9.00—Дамчыдылгалар програмказы.
 - 9.05—«Моя Болгария». Документалдык телесериалын баштайгы көргүзүү. Өнүгү.
 - 9.40—Н. Островский—«Кан канчал катканы». Литературага дамчыдылгы.
 - 10.30—Делегейге уаустарын чогаалдыгы. Өнүгү.
 - 11.00—«Орленок» телестудиянын концерт аалы. «Саженин» вокал-танцы ансамблиниң көргүзүү. Өнүгү.
 - КЫЗЫЛДАН
 - 11.40—Кинохурал МОСКВАДАН
 - 11.50—Мелээр
 - 12.00—3-тургалга фильм «Солдатчын». Уран-чечен телефильмин баштайгы көргүзүү.
 - 12.40—«Эртем — бөгүн».
 - 13.10—Хоккейге делегей чемпионды АКШ-тын болгаш СССР-нн чымын командалары. 2-ти, 3-чү оюн.
 - 13.50—«Силерге бистин мларымс болгаш танымаларымыс». Өнүгү.
 - 14.15—«Ажылчын алаар дутайында сөз». Горькийин автомобиль заводунда бригадир Д. Г. Карцевтин чугулазы.
 - 14.25—А. Чеховтун «Душтук»
- 15.35—«Ажылчын чорук болгаш шывар дээр». СЭКП Омск обкомунун бирги секретары С. И. Манжын дамчыдылгага киржип турар.
- 16.20—Хоккейге делегей чемпионды. Польшанын болгаш СССР-нн чымын командалары. 2-ти, 3-чү оюн.
- 17.30—«Евс. Информастыг программа».
- 18.00—«Орук кымга-даа чечир». Телефильм.
- 18.20—Телемелээр.
- 18.35—Мультифильм. «Дилги болгаш койгун».
- 18.55—Телемелээр.
- 19.05—Телефильм.
- 19.20—«Хөй-иниң амдыраалынын экраны». Дамчыдылга.
- 19.50—Чарлаалар, реклама. МОСКВАДАН
- 19.55—А. Чеховтун «Душтук» деп шивилениң баштайгы көргүзүү.
- 21.05—«Ажылчын чорук болгаш шывар дээр». Дамчыдылга СЭКП Омск обкомунун бирги секретары С. И. Манжын киржип турар.
- 21.50—Хоккейге делегей чемпионды. Польшанын болгаш СССР-нн чымын командалары. 2-ти, 3-чү оюн.
- 23.00—23.30—«Евс. Информастыг программа».

Агаар

Бөгүн республикага буудууга калп турар хүн болур. Чамдык черлерге чаар. Агаар

Редактор В. С. ШАРВАНН.

Кинотеатрларда

- АПРЕЛЬ 16-ДА
- «НАЙРАЛ»: «Байыраг фараоннар» 9.20, 11.00, 12.40, 14.20, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00, 23.00 шактарда (узаткан сөсө).
 - «ПИОНЕР»: «Эрте-бурунгу тоо» 9.00, 10.45, 15.05, 16.55.
 - «Дээр-биле чарылбас мен» 12.35, 18.45, 21.05 шактарда.
 - «КАА-ХЕМ»: «Олач-омактыг болулар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
 - «ВОСТОК»: «Адын сактын ала» 14.30, 16.30, 18.30, 21.00 шактарда.

Чагыгны хулээп ап турар

Тыванын транспорт экспедиция операцияларынын конторазы «Тувавтоангенство» хамааты-ларга моон-биле дымнадыр база, чоңу таарымчалыг, шалыпкын хандыраар сорууга-биле апрельдин 14-тен эгелеп автотранспортка чагыгны баш бурунгаар хулээп ап эгелээн.

Оттулар чүүдөр, бажын херекселери, оон-даа өскө бараанынын болгаш яныз-бүрү чүктөрүн чедирин алыры-биле чүк автомашиназын чагыгын ап болур силер.

Чагыгларын суббота, воскресенден аңгыда хунуң-не 3 хүн бурунгаар хулээп алыр. Телефон 40-73.

Кызылдың Курүениң автономиясынын 1959 чылдын январь 18-те Виктор Иванович Кочетовтун адинга тывыскаан 142141 дугаары чолаачы шывылгазын чыккенин барындаалды, күш чок деп саар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ.

Тыва АССР-ин Министрлер Човулуның Пом үндүрөр чер, полиграфия болгаш ном садымын талазы-биле өргөлөткөн типографиязы, (Кызыл, Шетикки-Бравченко кудумчуу бажын № 1).

Кызыл, Шетикки-Бравченко кудумчуу, бажын № 3 ТЕЛЕФОНАРИ: Редакторун 24-63, редакторунуң оралкыларынын 35-24, пропаганда кылдынын 31-75, тарысгалдык секретарынын 23-35, партияг амдырал кылдынын 37-13, культура кылдынын 23-54, көдө ажал-агыл кылдынын 21-47, улутун кылдынын 23-54, чага кылдынын 41-27, информация база совет тургуут кылдынын 20-60, корректорларын 27-41. Солун калайы барганда 32-75 телефонче долгар.

Тиражи 16.560 ЧАГЫГ № 148. СОЛҮН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС-00356.